

JOSEF PEKAŘ

BÍLÁ HORA

Její příčiny i následky.

„VESMÍR“
NAKLADATELSKÁ A VYDAVATELSKÁ SPOL. S R. O.
V KARLÍNĚ, PALACKÉHO TR. 41.
1921.

Jen několik dní dělí nás od druhého výročí naší mladé svobody — a za několik dní dalších vstoupí mezi nás třistaleté výročí Bílé Hory. Tak potkávají se budou oba tyto velké dny vzpomínkově, den zničení a den znovuzrození, co rok v českém podzimu, aby každý svým způsobem promluvily k českým srdcím. Při tom den bělohorský bude nadále shromažďovati hněvy proti tyranii, proti vítězství fanatismu a duchovního násilí, ale zazní doň zároveň výkřik radosti ze dne 28. října, ohlašující, že okovy Bílé Hory jsou rozbity, rozbity, doufejme, úplně a trvale.

Po bezmála tři sta let před tím drala se do výročí bělohorských nejednou žádostivá touha po tomto výkřiku radosti, kmitl se nejednou bláhový sen o 28. říjnu — v tom smyslu je i tento svátek tak starý, jako jubileum bělohorské. Vnitřní vztah obou dat, tak časově od sebe vzdálených, s dramatickou protivou Zkázy a Triumfu, ovládati bude trvale české dějiny posledních tří století; temný stín Bílé Hory bude vždy účinným kontrastem k jasu 28. října, k svátku osvobození.

Na Bílé Hoře dostali jsme se pod kola osudu, stali se bezmocnou kořistí domu Rakouského, ztratili své sebeurčení státní, národní, mravní; dne 28. října jsme se věkových pout zbavili — to je tak zhruba myšlenka, již spojujeme navzájem obě velká data, mezi nimiž leží tři dlouhá století. Historik, jak poznáme, bude moci konstatovati, že tato filosofie nesrovnává se ve všem se skuteč-

ností, jinými slovy, že kryje se s pravdou v celkovém přehledu vývoje, ne však hned od počátku.

Bílá Hora má podivuhodnou vlastnost dnů zvlášť osudových, že nepřestala na zkáze, již při svém vstupu v dějiny způsobila, ale že zloba její rostla a mnohonásobila se s pokrokem času. Kdo jí chce porozuměti lépe, musí rozeznati to, co původně chtěla, od toho, čím se stala později vlivem okolností. Thematu tomu náleží několik kapitol následujících, seznamujících zhruba s následky, s dílem Bílé Hory v našich dějinách.

I.

Bílá Hora nezničila samostatného státu českého. — Český král měl získati, co ztratili čeští stavové. — Jak osekána práva sněmů českých. — Stavovský stát zůstal. — Poměr moci královské a stavovské před Bílou Horou. — Omyl o pokřokovosti ústavních změn pobělohorských. — Zisk panstva, oslabení měst a rytířstva; útlak sedláků. — Vítězství románského ideálu. — Nová obec stavovská. — Názor doby na ústavní převrat v Čechách. — Vývoj k rakouské monarchii.

Předem třeba zdůrazniti, že Bílá Hora nechtěla vyvrátiti samostatnost českého státu, aniž vědomě zakládati nějaké Rakousko. Bílá Hora byla soubojem mezi dvěma českými králi — žádný z nich nebyl, pravda, Čech — vítězem mohl býti pouze jeden z nich, jen český král. Vítěz byl ovšem zároveň císařem — ale byl si vědom toho, že ve sporu nejde o zápas mezi císařskou mocí římsko-německou na jedné a královskou mocí českou na druhé straně, nýbrž o zápas mezi legitimním

králem v koruně české a králem dosazeným rebely. Vítězi nemohlo vstoupiti na mysl bráti v pochybu státní osobnost koruny české také z toho důvodu, že musil vědět, že český stát je hlavním základem moci jeho jak vůbec, tak zejména v říši německé, a že je zájmem jeho i jeho rodu, nedopustiti zmenšení jeho privilegovaného postavení v říši. Vítěz byl zároveň pánem alpských zemí rakouských a králem uherským (což však znamenalo, že z Uher mu patřilo vskutku jen Slovensko a Chorvatsko) — ale byl dalek myšlenky, založiti ze všech těchto zemí nový celek státoprávní a proměnit země české v provincie jeho. Vyložil jsem již výše, že po federaci »rakouské« toužili spíše evangeličtí rebelové zemí jeho a že se jí bála dynastie. Myšlenka rakouské říše vyvíjí se teprve o sto let později a vítězí znenáhla v době myšlenkově jinak uzpůsobené. Románské psychologii doby renaissanční bylo povržení královského českého majestátu ještě myšlenkou zhola cizí, nepřijatelnou.

Co chtěl tedy vítěz bělohorský v ohledu státoprávním? V podstatě nic více, než zvrátiti dosavadní mocenské poměry uvnitř státu českého, konkrétně řečeno osekati ústavní práva politického národa českého a největší díl moci a vlivu vyhraditi samotnému českému králi. Co ztratil český politický národ, event. hlavní ústavní orgán jeho, jímž byl sněm stavovský, to měl získati český král. Tento přesun moci v státu českém uskutečněn byl novou oktrojovanou ústavou, zvanou »Obnoveným zřízením zemským«, kterou po mnohých poradách (k nimž přibíráni byli nota bene i rádcové ze zemí rakouských a z říše), vydal vítěz v Čechách r. 1627, na Moravě 1628. Vydal ji teprve tenkrát, když zdálo se, že vítězství bělohorské je zajištěno i vítězstvími nad ne-

přáteli císařovými v říši a když bozmála sedmileté trestné období, v němž bezpříkladná despotie zvracela v dobyté zemi poměry od základu, připravilo půdu pro nový zákon »milosti«.

Hlavní změna jím přivedená záležela v ustanovení, že stavovský sněm nemá míti napříště zákonodárné iniciativy, t. j. že smí jednati jen o věcech, jež mu král k rozhodnutí předloží. Rozumělo se však při tom, že královské žádosti o svolení stavů k berní zemské budou předkládány sněmu v témže rozsahu jako dříve. Bylo připomenuto ovšem výslovně, že stavové své svolení nesmějí spojovati s podmínkami, cílicími k obmezení moci královské. Co stanoveno vedle toho (hlavní bylo, že zdůrazněna dědičnost českého trůnu, takže přestalo dosavadní »přijímání« krále, ministři čeští — t. j. nejvyšší úředníci a soudci zemští — měli přísahati napříště jen králi a nikoliv i stavům; od soudů šlechtických dovoleno se odvolati ke králi, a zákonodárství o šlechtickém právu soukromém vyhradil král sobě) bylo sic také důležité rozličné a znamenalo ztrátu starodávných, v sousedství většinou zcela neznámých svobod, ale neohrožovalo svobod českého státu a obyvatelů jeho v ničem tak vyzývavě, jako ustanovení, že sněm stavovský nemá míti žádné iniciativy zákonodárné. Ale i toto těžké obmezení zpola padlo v novele k obnovenému zřízení z r. 1640: odtud mohly sněmovné český a moravský (se svolením zástupců královských na sněmu) raditi se a snášeti o »menších věcech«, které by se nedotýkaly práv královských.

Lze proto říci, že český stát stavovský proměnil se ve stát s absolutní mocí královskou? To by bylo nepochybně řečeno příliš mnoho. Novou ústavou se rozsah neobmezené moci královny zvětšil podstatně, ale sněmům zůstalo staré hlavní právo jejich, povolavati berně zemské, právo, jež v praxi musilo vyvinouti se v pramen jisté moci a nemalého vlivu. A co hlavního: stavům zůstaly všechny dosavadní úřady a soudy zemské, t. j. skoro veškerá moc správní a soudní v zemi; král vládne i nadále jen se stavy a skrze stavy. Co to znamenalo, pochopíme plněji, známe-li důvody Marie Terezie pro vyvrácení státu stavovského. Stát stavovský vsutku nebyl (jak mnil na př. Rezek) vyvrácen na Bílé Hoře, nýbrž trvá až do doby tereziánské. Můžno dodati, že české sněmy stavovské v té době scházejí se každého roku a zasedají mnohem déle a pravidelněji, než v době předbělohorské, a že na vývoj života státního působí v některých svěrech soustavněji a účinněji než dříve.

A abychom ústavním změnám pobělohorským porozuměli lépe, třeba znovu zdůrazniti, že také svobodu Čechů předbělohorských nesmíme si představovati na způsob novodobých svobod konstitučních. V ústavě české nechybělo sic podmínek k tomu — víme již, že ministři čeští byli zavázáni přísahou nejen králi, ale i zemi, a pojem koruny české jako symbolu mocenského, králi i stavům nadřaděného, stlačoval i krále na služebníka idey státní, takřka v moderním pojetí věci. Ale ve skutečnosti ponechával stát stavovský velmi rozsáhlé pole absolutnímu rozhodování královu, ve skutečnosti vidíme na př., že čeští stavové byli po celá desetiletí bezmocni proti králi v úsilí, k němuž soustřeďovala se

skoro všechna jejich snaha: v boji o dosažení náboženské svobody. Kdyby nebylo rozvratného boje v samé rodině panovnické, nebyli by pravděpodobně Majestátu z roku 1609 vůbec dosáhli! Čím vyložíme ten rozpor mezi malomocí skutečnou a velkou pravomocí ústavní? Soudím, že vysvětlení třeba hledati v tom, že ústavní psychologii doby bylo zcela cizí pojetí státu v konstitučním smyslu, na př. 19. století, že stavové byli ovládnáni běžným názorem doby o poměru moci královské a stavovské, podle něhož králi náleží moc veškerá a stavům jen ta, která jim byla zvláště povolena privilegiem královským. V praxi, jak vidíme znovu a znovu, není jejich politika nesena snahou domoci se spoluvlády, spolurozhodování s králem ve všech záležitostech veřejných (věci důležité, i nejdůležitější, na př. zahraniční politika, ponechávají se stále svobodnému rozhodování královu, jiné jeho zákonodárné iniciativě), nýbrž rozšířiti dosavadní na privilegiu založený rozsah moci stavovské novými privilegiemi, v státě králově a po případě proti němu vytvořiti stát stavovský (lépe řečeno: státy stavovské; kolik zemí, tolik stavovských korporací, tolik podstátů). Stavové čeští dospěli v této politice opětovně až k aliancím se stavy zemí sousedních, k postavení vlastního stavovského vojska, k uchopení nejvyšší moci, konečně k revoluci. Vítěz nechtěl v podstatě nic jiného, než takovýto výklad stavovských svobod znemožniti; stát stavovský sám, donucený ovšem k poslušné spolupráci se státem královým, mohl a měl zůstatí.

* *

†

Zesílení absolutní moci panovnické bylo tenkrát pokračováním heslem, jež postupovalo vítězně z Francie a Španěl do ostatní Evropy. Zápas o ně byl by sveden nepochybně v státě českém i tehdy, kdyby byla vítězství obdržela dynastie falcká: i tu dříve či později by byla musila býti řešena otázka, zda pánem ve státě je král, či stavové. Někteří naši historikové (Tomek, Rezek) jsou velmi příkrými soudci stavovské politiky předbělohorské: vidí v ní jen snahy třídně sobecké, jež kryly se lží o obraně náboženství a vlasti, vidí v ní touhu po šlechtické republice, po úplném podvrácení moci koruny; Tomek zejména spatřuje v restauraci moci královské po Bílé Hoře čin požehnaný, jenž zachránil český stát před anarchií a rozvrátem. Přihlédneme-li k věci blíže, přesvědčíme se, že toto stanovisko je patrným omylem, jinými slovy, že o reformním duchu a rázu ústavních změn pobělohorských nemůže býti řeči. Lze připustiti jen, že nová ústava sama nemá na tom zdaleka tolik viny, jako duch doby, event. jím vytvořený státní ideál vítězně románské společnosti.

Přesvědčíme se o tom, pozorující na př., kterak proměnil vítěz povahu hlavního orgánu vůle národní, t. j. stavovského sněmu. Predbělohorský sněm český skládal se ze tří kurií o stejné ústavní váze: z panstva, rytířstva a měšťanstva. Nepadá tu na váhu, že vítěz stvořil novou několikačlennou kurií stavu duchovního (jako byla na Moravě) a vykázal jí prvé místo v sněmu; hlavní je, že na novém sněmu jeho má de facto většinu stav jediný, stav panský. To bylo způsobeno jednak vědomě zničením politické váhy stavu městského (dostal v plenu sněmovním dohromady jediný hlas, t. j. týž podíl moci a vlivu, jímž vládl

každý šlechtic nebo prelát jednotlivě; kromě toho byl počet měst k sněmu oprávněných obmezen), jednak zesílením rytířstva, k němuž došlo z příčin rozličných (ztráta majetku z trestu nebo bídy, povýšení do stavu panského, emigrace). Tento přesun moci mezi jednotlivými složkami české politické (t. j. svobodné) společnosti pozorujeme názorně i v jejich poměrech majetkových. Vypočítal jsem, že r. 1615 drží stav panský 36·6 procenta vší půdy poddanské v zemi, r. 1656 však 59·6 proc.! Stav rytířský poklesl v téže době ze 27·2 proc. na 9·58 proc., svobodná města z 23·5 proc. na 13·1 proc.! Ve světle těchto číslic pochopíme snáze ducha ústavní reformy vítězovy.

Tak se podařilo zašlápnouti k bezvýznamnosti zejména stav městský. V něm aristokratická kultura doby renaissanční jako by cítila soupeře, v něm jako by viděla živel a hrozbu demokracie, po případě lidové oposice, protestu, revolty, v něm i církve jako by spatřovala hlavní oporu kacířství. V zemích českých spojil se hněv trestajícího krále s těmito city nechuti a nedůvěry a potom ovšem i s pohromami nekonečné vojny, aby zadal městskému stavu ránu, lze říci smrtelnou. Praha pobělohorská, plnicí se novými monumentálními paláci českého panstva (jimž musilo ustoupiti na sta malých domů měšťanských) zobrazovala ve vnějším vzhledu svém, zejména na Malé Straně, nové přeskupení společnosti, vítězství pánů, vítězství knížecího a aristokratického ducha světa románské. V Čechách, v zemi, v níž v prvých dobách revoluce husitské zdálo se chvílemi, že gotický rozmach demokratické městské síly povede k tomu, že Praha promění království v městský stát, v zaalpské Benátky pevninské, sevřeny byly po dvou třech letech radnice kdysi

velmožného města skupinami šlechtických paláců a královská města venkovská byla žalným obrazem úpadku a bídy! A že i podvrácení moci stavu rytířského, zeslabení nebo zničení drobné šlechty, jež vedle měšťanstva byla hlavním nositelem národního života, náleží do této tendence doby, t. j. do vítězství panského latifundia nad vladyckým dvorcem a dále do vítězství knížecího nad prostým a jednoduchým, vlášského nebo španělského, t. j. nenárodního a cizokrajného nad domácí českým, netřeba dovozovati.

A další obětí nového světového názoru a pojetí státu, jež dovršily své vítězství na Bílé Hoře, byli ovšem sedláci. Právě okolnost, že vítěz neučinil nejmenšího, aby ujal se práva lidu poddaného proti mocenské svévoli své nové šlechty, že naopak zřejmě přál tomu, aby myšlenka o utužení panství nad poddanými a o znemožnění rebelie, s níž sám vstupoval do země, byla rozličně uváděna v život i proti starým obyčejům a privilegiím sedláků, dokazuje, jak daleko ho byla vzdálena snaha o vše, co bychom my zvali programem právní nebo společenské reformy. A vývoj bral se tu za tichého souhlasu koruny až ke koncům, svědčícím o mravní i politické bezstarostnosti. Heslem stalo se hned na počátku: pán nemá platit nic, sedlák všechno; na schýlené šíji jeho bude zakotvena nejbezpečněji moc císařského majestátu a lesk a bohatství panského souhvězdí jeho. S jakou podivuhodnou důsledností vybudována byla tato zásada v praxi, jak evropská politika domu Rakouského žila především z kontribuce českého sedláka (a posléze přece i českého šlechtice), vložil jsem dokumentárně ve svých »Českých katastrofách«.

* * *

Poznali jsme, že o reformně pokrokových cílech ústavních změn pobělohorských nemůže býti a n i ř e č i, ale zároveň že rozsáhlé zesílení absolutismu nebylo namířeno nikterak proti samostatnosti českého státu, aniž podvracelo úplně moc a význam české obce stavovské. I zeslabené rytířstvo bylo by mohlo za nového stavu věci čeliti s úspěchem majorisování panstvím, kdyby se bylo opravdu mohlo hojně sněmování účastniti — počet jeho totiž byl s počátku stále značně větší než počet panstva. Ale náklad měsíčních pobytů v Praze mohla si popřáti jen hrstka rytířů.

Kde jsou tu tedy hrůzy Bílé Hory? V tom, že vítěz bělohorský prostředkem trestného násilí, v dějinách zřídka vídaného, dal zemi ještě před vyhlášením opravené ústavy novou obec stavovskou. Novou v tom smyslu, že hlavní vůdcové revolty proti němu byli postínáni nebo prohlášeni za psance, jiní že zbaveni byli statků cele neb z části, jiní že vyšli pro náboženství ze země. Na novém sněmu, v nové obci stavovské měli vrch členové bývalé katolické menšiny v zemi, k nim se pojili noví katolíci, jimž ponechány statky odměnou za to, že zradili svou víru, a k nim se pojili konečně členové rodu novotných, vlášských, španělských, valonských nebo německých. Duch této nové obce stavovské, těchto nových »pánů Čechů« byl ovšem zcela jiný, než duch české šlechty předbělohorské; v tom také tkví hlavní rozdíl mezi sněmy před a po roce 1620. Nové panstvo, nabyvši statků svých většinou koupí z massy konfiskační nebo i darem od krále, stálo z vlastního zájmu po celou tu dlouhou dobu oddané při straně králově. Po r. 1650 byla na sněmu již druhá generace, vychovaná v poslušnosti k vítěznému domu Rakouskému, odpolitovaná únavou z války, duševně odcizená Čechům

předbělohorským. Oposice proti žádostem královým odvá-
žili se tenkrát hlavně již jen duchovní členové sněmu.

* * *

Budeme ještě mluvit o duši a povaze této nové panské Čechie. Ukázalo se přece, že, ač rozličné odcizena tradici země, pokusila se z velké části strásti ve vhodné chvíli (1741) panství habsburské — a na rozdíl od porakouštěné šlechty moravské (Morava byla vždy blíže Vídní než Čechy) — ujímala se historických práv království, pošlapaných Marií Terezií a Josefem II. To bylo již v době, kdy násilné rekatolizační dílo Bílé Hory bylo odsouzeno novým mravním svědomím osvícení. Je nemalou ironií, že oktrojovaná ústava Ferdinanda II. byla v téže chvíli stavům českým p a l l a d i e m s v o b o d y, argumentem, jímž čelili absolutistické zvláštnosti nového státu osvěcenského.

Nelze tedy vůbec katastrofě bělohorské přičísti vinu na ztrátě české samostatnosti? Zajisté — ale přece jen vinu vzdálenou a nepřímou. Bílá Hora pouze připravila situaci pro vývoj, jenž zánik české státovosti umožnil, ale v plánu jejím tento účinek chyběl naprosto. Doba pobělohorská po celé století neví také nic o ztrátě české státní samostatnosti — naši exulanti i nespokojenci domácí vidí státoprávní pohromu Čechů hlavně v tom, že jim bylo vzato právo s v o b o d n é v o l b y krále. Svobodné volby vskutku Čechové od r. 1526 nevykonávali (český trůn byl dědičný, ale dědic musil býti sněmem »přijat«); teprv před Bílou Horou usilovala o ni, ač ještě nesměle, stavovská oposice. Později, když šlo o to odůvodniti Evropě dokonale neuznání Ferdinanda II., hájena these o právu

svobodné volby s důrazem a přesvědčením (my dnes, vědouce dobře, jak pochybnou cenu měly ústavy monarchických států, neznající království dědičného, nemůžeme se s nazíráním a agitací českého odboje v tomto směru nikterak stotožniti). Podmínky pro mezinárodní uplatnění se českého státu, jež byly neveliké již v době habsburské od r. 1526 počínaje, byly po Bílé Hoře ovšem ještě skrovnější, ale vědomá snaha nedbati (nerčili bráti v pochybnost) státovost českou, počíná se vskutku teprve s dobou tereziánskou. Dříve mohli cizí pozorovatel nesamostatnost českou postihovat snad jen ve skutečnosti, že český král, jenž má rozhodující moc ve všem, je krví, jazykem i residencí cizí státu svému a že dívá se na království své takřka jako na hospodářskou kolonii.

Jak k tomu došlo, je známo. Před Bílou Horou dávali se naši habsburští králové pochovávat v dómu hradčanském, vévodícím kacířské zemi; po Bílé Hoře je trvalým sídlem i místem pohřbu jejich Vídeň, a králové stávají se hosty čím dál tím vzácnějšími v zemi, která, čekali bychom, jim pokatoličena bude milejší než prve. Vskutku nastává patrné odcizení — nebylo-li u dvora opravdové přichylnosti k Čechům ani před Bílou Horou, nepřibýlo jí po ní; naopak jako by hrůza trestu, jež země vytrpěla, postavila mezi krále a zemi jeho stín nejistoty, nedůvěry a ostychu. Malá dosud Vídeň je tedy residencí a zařizuje se jako sokyně Prahy — později, utvrdivši a zesilivši ve svém vědomí moci, naplňuje se znenáhla myšlenkou státi se p a n í její. Jinými slovy lze to říci tak, že nad těžce dobytou říší českou nevládne tak král český, jako d ů m R a k o u s k ý. Toto pojetí »domu Rakouského«, jako prvé dynastie světa, vládnoucí mocí císařskou (v obecném vědomí tento titul

65

císařský zastíral od počátku povážlivě samostatnost státu českého) a tedy jaksi oprávněné videti v královských korunách dynastií patřících jen diademy, tvořící příslušenství velké koruny rodové, zesílilo patrně po Bílé Hore, a ve spojení s praktickou potřebou řídit veřejné záležitosti ve všech státech domu Rakouského (aspoň v některých důležitých věcech) jednotně, položilo znenáhla základy k vídeňskému centralismu, jemuž konečně — musilo ovšem dřív změnit se to, čemu říkáme duch doby — i samostatnost koruny české jevila se nevítanou překážkou. Bez Bílé Hory, jež založila poslušnost stavovských sněmů vůči politice koruny a dynastií dodala posléze odvahy nedbati jejich stanoviska ani tam, kde ono bylo výrazem nepochybného práva, nebyl by vývoj v daných okolnostech mohl bráti se směrem, jímž se bral vskutku.

II.

Bílá Hora a poměry jazykové a národnostní. — Jazykové právo v Čechách předbělohorských. — Jazykový zákon z r. 1615, zároveň radikální i kompromisní. — Nebezpečí z volby Fridrichovy. — Zisk vítězství Ferdinandova. — Rozdíly katolické a protestantské germanisace. — Postup němčiny s cizí šlechtou v zemi. — Nechut Vídně k češtině a češtině. — Svědectví Balbínovo.

Zachovati samostatnost státu českého na venek, ale podvrátiti moc českého národa uvnitř, to bylo, jak jsme poznali, plánem Bílé Hory. Vítěz se nespokojil osekáním českých svobod politických: rozhodl se vnutiti Čechům i své náboženství a tak přetvořiti násilím i duši národa nebo aspoň většiny národa. Ano, pokusil se i po stránce

jazykové učiniti průlom do historické svéráznosti jeho. Promluvíme nejdříve o těchto změnách v právu jazykové. K lepšímu porozumění je třeba pověděti, jaký tu byl stav věcí před Bílou Horou.

* *

*

Bylo by omylem dívat se na stát koruny české v době před rokem 1620 jako na stát s úředním jazykem pouze českým. Předbělohorský stát náš byl stát česko-německý. Fakt ten byl založen skutečnostmi nezměnitelnými: obojí Lužice a Slezsko, tedy celé dvě země korunní, byly zeměmi velkou většinou německými, v Čechách samotných pak užívaly dva kraje, okres chebský a kraj loketský (kdybychom připočetli ztracené Kladsko, šlo by o tři takové kraje), oba osídlené obyvatelstvem německým, práv zvláštního postavení; v ostatku Čech a na Moravě byly němcké menšiny. Kompaktní sídla německá při hranicích neměla všude ještě rozsahu dnešního, za to však bylo dost větších i menších minorit německých v českém území (zejména v městech), kde jich není dnes. Toto prostoupení českých měst a městeček Němci, zejména v Praze a na českém severu, jakož i zveličení německého pásma pohraničního, bylo způsobeno německým stěhováním do Čech v posledním století před Bílou Horou. Na Moravě byly poměry podobné; zde ovšem v řadě měst nejdůležitějších Němci od počátku měli panství a většinu.

Jazykového zákona v našem slova smyslu (až do r. 1615) nebylo; jazyková praxe přizpůsobovala se zajímavým způsobem středověkému rozdělení národa v několik právních vrstev nebo okruhů. Okruh »práva